

Yan Huang

Pragmatika

KAROLINUM

LINGUISTIKA

Pragmatika

Yan Huang

Z anglického originálu *Pragmatics*, vydaného nakladatelstvím Oxford University Press v roce 2014, přeložil Ondřej Dufek.

Doslov Lucie Saicová Římalová

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

Praha 2019

www.karolinum.cz

Redakce Magdaléna Smějsíková a Adéla Petruželková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba Nakladatelství Karolinum

První české vydání

© Yan Huang 2007, 2014

Translation © Ondřej Dufek, 2019

Epilogue © Lucie Saicová Římalová, 2019

ISBN 978-80-246-3337-4

ISBN 978-80-246-3346-6 (online: pdf)

Pragmatics, second edition was originally published in English in 2013. This translation is published by arrangement with Oxford University Press.

Kniha *Pragmatika*, druhé vydání, vyšla původně anglicky roku 2013. Tento překlad je vydáván se svolením Oxford University Press.

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2019

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

*Mé matce Feng Hexia (1921–2010)
a mému otci Huang Yongzengovi (1922–2013) –
se vzpomínkou a hlubokou vděčností.*

OBSAH

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU VYDÁNÍ	11
PODĚKOVÁNÍ K DRUHÉMU VYDÁNÍ	13
PŘEDMLUVA K PRVNÍMU VYDÁNÍ	15
PODĚKOVÁNÍ K PRVNÍMU VYDÁNÍ	17
ZNAČKY A ZKRATKY	19
1 ÚVOD	21
1.1 Co je pragmatika?	21
1.2 Proč pragmatika?	26
1.3 Některé základní pojmy v sémantice a pragmatice	30
1.4 Uspořádání knihy	38
Cvičení	39
ČÁST I – ÚSTŘEDNÍ TÉMATA PRAGMATIKY	41
2 IMPLIKATURA	43
2.1 Klasická griceovská teorie konverzační implikatury	44
2.2 Dvě neogriceovské pragmatické teorie konverzační implikatury	57
2.3 Několik současných debat o konverzační implikatuře	79
2.4 Zapuštěná (konverzační) implikatura	80
2.5 Konvenční implikatura	84
2.6 Shrnutí	89
Cvičení	89

3 PRESUPOZICE	94
3.1 Projevy presupozice	95
3.2 Vlastnosti presupozice	98
3.3 Analýzy	106
3.4 Shrnutí	119
Cvičení	119
4 ŘEČOVÉ AKTY	123
4.1 Performativy versus konstativy	124
4.2 Austinovy podmínky úspěšnosti performativů	128
4.3 Lokuční, ilokuční a perlokuční akty	130
4.4 Searlovy podmínky úspěšnosti řečových aktů	134
4.5 Searlova typologie řečových aktů	135
4.6 Nepřímé řečové akty	138
4.7 Řečové akty a kultura	152
4.8 Shrnutí	161
Cvičení	161
5 DEIXE	165
5.1 Předběžné poznámky	166
5.2 Základní kategorie deixe	169
5.3 Další kategorie deixe	197
5.4 Shrnutí	208
Cvičení	208
6 REFERENCE	211
6.1 Co je to reference?	212
6.2 Referující výrazy	213
6.3 Anaforická užití zájmen	221
6.4 Ještě k vlastním jménům a určitým deskriptcím: několik klasických filozofických distinkcí a analýz reference	224
6.5 Odložená neboli přenesená reference	235
6.6 Shrnutí	242
Cvičení	242
ČÁST II – PRAGMATIKA A JEJÍ OKRAJE	245
7 PRAGMATIKA A KOGNICE: TEORIE RELEVANCE	247
7.1 Relevance	248
7.2 Explikatura, r-implikatura a konceptuální vs. procedurální význam	252
7.3 Od fodorovského „centrálního procesu“ k submodulu „teorie mysli“	263
7.4 Porovnání teorie relevance a klasické/neogriceovské pragmatické teorie	265

7.5	Shrnutí	269
	Cvičení	269
8	PRAGMATIKA A SÉMANTIKA	272
8.1	Redukcionismus versus komplementarismus	273
8.2	Náčrt rozlišení sémantiky a pragmatiky	274
8.3	Pronikání pragmatiky do řečeného a sémanticko-pragmatické rozhraní	277
8.4	Lze odlišit explikaturu, pragmaticky obohacené řečené a implicituru od konverzační implikatury?	294
8.5	Porovnání pěti analýz	299
8.6	Shrnutí	302
	Cvičení	303
9	PRAGMATIKA A SYNTAX	305
9.1	Chomského pohled na jazyk a lingvistiku	306
9.2	Chomského teorie vázání	307
9.3	Problémy chomského teorie vázání	309
9.4	Revidovaná neogriceovská pragmatická teorie anafory	317
9.5	Teoretické implikace	331
9.6	Shrnutí	333
	Cvičení	333
	GLOSÁŘ	337
	TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍČEK	341
	DOPORUČENÁ ŘEŠENÍ CVIČENÍ	345
	SEZNAM LITERATURY	356
	POZNÁMKA PŘEKLADATELE	380
	DOSLOV K ČESKÉMU VYDÁNÍ	383
	JMENNÝ REJSTŘÍK	388
	VĚCNÝ REJSTŘÍK	395
	REJSTŘÍK JAZYKŮ, JAZYKOVÝCH RODIN A JAZYKOVÝCH AREÁLŮ	401

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Neustálý zájem o mou *Pragmatiku* si žádá nové vydání. Zatímco záměr, cílová skupina a celková struktura zůstávají v tomto, druhém vydání stejné, materiál jsem v celé knize důkladně přepracoval, doplnil a aktualizoval tak, aby reflektoval neustálý překotný vývoj pragmatiky od zveřejnění prvního vydání. Pokud jde o jeho záběr, nejvýznamnější změna je přidání nové kapitoly o referenci do části I. Důležitým tématem v lingvistice i filozofii jazyka je reference. Přinejmenším od Strawsona (1950) se považuje za podstaty za značně pragmatickou, jelikož je v zásadě kontextově závislým aspektem významu výpovědi. Přestože existuje značné množství literatury o referenci jak v lingvistice, tak ve filozofii jazyka, její velká část (zejména v tradici filozofie jazyka) je psána s tak odstrašujícím důrazem na podrobnost, že není příliš přívětivá pro studenty. Navíc většina existujících učebnic pragmatiky o tomto důležitém tématu lingvistiky i filozofie jazyka (dostatečně) nepojednává. Věřím, že s referencí je už soubor klasických pragmatických témat, jimž by se tato kniha měla věnovat, úplný. Mezi další významné změny patří nové oddíly o vzestupném a sestupném vyplývání v kapitole 1, o současných debatách o konverzační implikatuře a zapuštěné (konverzační) implikatuře v kapitole 2, o nezdvořilosti v kapitole 4, o emocionální deixi v kapitole 5, o kontextualismu vs. sémantickém minimalismu ve filozofii jazyka v kapitole 8 a o odstranění podmínek vázání v kapitole 9. Kde to bylo vhodné, byly do různých kapitol v rámci celé knihy dodány práce z experimentální a lexikální pragmatiky. V souvislosti s tím byly zestručněny nebo dokonce odstraněny některé méně důležité pasáže. Toto vydání obsahuje ještě bohatší soubor jazykových dat z většího počtu světových jazyků než první vydání. V neposlední řadě jsou důležitými částmi knihy cvičení a otázky pro eseje a slovník pojmů, seznam

literatury a navržená řešení cvičení – a i ty byly přepracovány, aktualizovány a mírně rozšířeny.

Auckland, New Haven, Cambridge, MA, a Peking
červenec 2013

Y. H.
黃衍

PODĚKOVÁNÍ K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Mnoho lidí přispělo k přípravě tohoto vydání. Jsem mimořádně vděčný Barbarě Abbottové a Fredu Kroonovi za pročtení náčrtu kapitoly o referenci a Bartu Geurtsovi za přečtení konceptu podkapitoly o zapuštěné (konverzační) implikačně vylepšil. Díky jejich velmi bystrým připomínkám jsem příslušné úseky textu významně vylepšil. Jsem velmi zavázán Abdullahu al-Saqqafovi, Chen Guohuaovi, Davidu Cramovi, Michaelu Haughovi, Larrymu Hornovi, Richardu Larsonovi, Stevu Levinsonovi a Wu Íanovi, kteří mi různými způsoby pomohli. Mé díky patří též Saře Amani, Li Beidi a Zheng Danyang za jejich pomoc se seznamem literatury.

Rád bych využil příležitosti ocenit, že Hae-Yun Lee přeložil první vydání do korejštiny a Puteri Roslina Abdul Wahid do malajštiny a že He Ziran a Wu Yaxin napsali úvod k čínskému přetisku tohoto vydání. Chtěl bych také poděkovat Keithu Allanovi, Alessandru Caponemu, Cedricu Ginestetovi, Gregorymu Glasgowovi, nedávno zesnulému Robertu Harnishovi, Stacii Levy, Lin Dunlaiovi, Lin Yunqingovi, Xie Chaoqun a Zhang Renovi za recenze prvního vydání v různých lingvistických, filozofických a psychologických časopisech, *International Cognitive Linguistics Association Book Reviews* a na *Linguist Listu*.

Od zveřejnění prvního vydání jsem části materiálu, hlavně toho nového, obsaženého v této knize, představil různým publikům na Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Aalborg Universitet, Anhui University, Universiteit Antwerp, University of Auckland, Universität Augsburg, University of the Basque Country, Beijing University of Aeronautics and Astronautics, Beijing Foreign Studies University, Beijing Language and Culture University, Beijing Normal University, University of Cambridge, Chinese University of Hong Kong, Communication and Media University of China, National Dong Hwa University, East China Normal

University, Freie Universität Berlin, Fujian Medical University, Fujian Normal University, Fuyang Teachers' College, Fuzhou University, Université de Genève, Guangdong University of Foreign Studies, Harvard University, Hefei University of Technology, University of Helsinki, Henan University, University of Hong Kong, Hongkong Polytechnic University, Hsuan Chuang University, Hunan University, Institute of Linguistics at the Chinese Academy of Social Sciences, Université de Kairouan, Kansai University, Kyoto Prefectural University, Katholieke Universiteit Leuven, Uniwersytet Łódzki, University of London, Lunghwa University, University of North Carolina, Universität Mainz, Nankai University, University of Nanking/Nanjing, Nanjing Normal University, Nanjing University of Science and Technology, University of New South Wales, Ninbo University, Université d'Orléans, University of Oxford, Peking University, Universität Regensburg, Rice University, San Francisco State University, Seoul National University, Shandong University, Shanghai International Studies University, Shanghai Jiao Tong University, Shih-Hsin University, Soochow University, Tsinghua University (Beijing), National Tsing Hua University (Hsinchu), Tohoku University, University of Tokyo, University of Waikato, Victorian University of Wellington, Xi'an International Studies University, Yale University, Zhejiang University a Zhengzhou University. Těžil jsem z jejich komentářů. Jsem vděčný všem, kteří mě pozvali. V neposlední řadě jsem zavázán studentům univerzit v Readingu, Oxfordu a Aucklandu a doktorandům z Beijing Foreign Studies University, kteří se účastnili mých (pokročilých) kurzů sémantiky a pragmatiky, v nichž jsme část nového materiálu prověřovali.

Konečnou verzi tohoto vydání jsem připravoval částečně během studijního/výzkumného výjezdu na Department of Linguistics, Yale University; Department of Linguistics, Harvard University; a National Research Centre for Foreign Language Education, Beijing Foreign Studies University. Jsem vděčný Lauře Hornové, Marii Polinské, Gennaru Chierchiovì a Wen Qiufang za to, že mě pozvali, a třem zmíněným pracovištím za příležitost pracovat v podnětném a příjemném prostředí.

V souvislosti s přípravou tohoto vydání do tisku bych rád poděkoval Johnu Daveymu, Julii Steerové, Victorii Hartové a Kate Gilksové z Oxford University Press za jejich profesionalitu. Vděčím i Lucy Hollingworthové za zredigování textu a Lesley Rhodesové za korekturu. Od roku 2000 jsem v Oxford University Press vydal tři knihy (toto vydání nepočítaje). Jsem obzvláště vděčný Johnu Daveymu (který už odešel z Oxford University Press do důchodu) za zájem o můj výzkum a podporu, kterou mi za ta léta vyjadřoval.

V osobnější rovině chci poděkovat své manželce a dceři za to, že jsou neustálým zdrojem lásky, povzbuzení a podpory. Moji rodiče zemřeli během mé práce na tomto vydání. Za vše, co pro mě udělali, jim jsem zavázán, zejména své matce. V temných časech Maovy „kulturní revoluce“ v Číně to byli oni, kdo se mě snažili vychovat, poskytnout mi vzdělání a naučit mě, jak být lidskou bytostí, která za něco stojí. Toto vydání je tedy věnováno jejich památce.

PŘEDMLUVA K PRVNÍMU VYDÁNÍ

Cílem této knihy je poskytnout směrodatný, aktuální a přitom srozumitelný úvod do současné lingvistické pragmatiky.

V současné pragmatice lze vymezit dvě školy: angloamerickou a (kontinentální) evropskou. V té první koncepci lingvistiky a filozofie jazyka je pragmatika definována jako systematické studium významu na základě užívání jazyka nebo v závislosti na něm. Ústředními otázkami jsou implikatura, presupozice, řečové akty a deixe. Toto pojetí je známo jako složkový pohled na pragmatiku, což je názor, že pragmatika by měla být považována za ústřední složku teorie jazyka, na stejné úrovni jako fonetika, fonologie, morfolgie, syntax a sémantika. Oproti tomu by jiné oblasti jako antropologická lingvistika, aplikovaná lingvistika a psycholingvistika ležely vně tohoto souboru základních složek. V rámci kontinentální tradice je pragmatika definována mnohem širěji a zahrnuje mnohé z oblastí sociolingvistiky, psycholingvistiky a analýzy diskurzu. Kontinentální přístup představuje hlediskové pojetí pragmatiky, tedy názor, že pragmatika by měla být považována za funkční hledisko na každý aspekt jazykového chování. Vezmeme-li v úvahu míru přesahu mezi jevy zkoumanými v jiných vcelku zavedených interdisciplinárních oborech, jako je sociolingvistika, psycholingvistika a neurolingvistika, je poměrně složité představit si nějakou ucelenou výzkumnou agendu v rámci kontinentální tradice. Oproti tomu užší angloamerické, složkové pojetí pragmatiky, jež se soustředí na témata vycházející z tradičních zájmů analytické filozofie, vymezuje svůj záběr poměrně koherentně, systematicky a na základě jasných zásad. Proto budu v této knize pojednávat o pragmatice převážně z angloamerického, komponentového pohledu.

Tato kniha je primárně psána pro magisterské a postgraduální studenty specializující se na lingvistiku s malou nebo žádnou předchozí zkušeností s pragmatikou. Měla by být také vhodná pro studenty lingvistického zaměření jazykových, humanitních nebo sociálněvědních oborů. Krom toho by mohla zajímat badatele z oblasti antropologie, umělé inteligence, kognitivní vědy, literatury, filozofie, psychologie a samozřejmě lingvistiky.

Kniha je rozvržena následovně. Kapitola 1 je úvodní. Zbytek knihy je rozdělen do dvou částí. Část I pokrývá témata, která standardně bývají v učebnicích pragmatiky. V rámci této části se kapitola 2 zabývá klasickými a neogriceovskými teoriemi implikatury. Kapitola 3 se zaměřuje na presupozici. Kapitola 4 je věnována teorii řečových aktů s důrazem na klasické dílo Austina a Searla. Kapitola 5 představuje důkladnou deskriptivní analýzu různých typů deixe. Z těchto kapitol jsou č. 2, 4 a 5 relativně samostatné a mohou být čteny nezávisle. Kapitola 3 je však nejlepší číst po kapitole 2 a k některým podkapitolám kapitoly 1, jako např. k podkapitole 1.2, je dobré vrátit se po přečtení kapitoly 2 a 8. Část II pojednává o tématech, která v pragmatice představují nové oblasti, avšak jsou nedostatečně zastoupena v dosud vzniklých učebnicích pragmatiky. Konkrétně se zaměřuje na různé styčné plochy mezi pragmatikou a ostatními (základními) oblastmi výzkumu. Kapitola 6 pojednává o rozhraní mezi pragmatikou a kognicí s důrazem na teorii relevance. Styčná plocha mezi pragmatikou a sémantikou je předmětem kapitoly 7. Kapitola 8 zkoumá spolupráci a dělbu práce mezi pragmatikou a syntaxí se zvláštním zřetelem k anafoře a vázání. Látka v této části je náročnější než v části I. V rámci části II je vhodné přečíst kapitolu 6 po kapitole 2 a kapitolu 7 po kapitolách 2 a 6. Kapitoly 6, 7 a 8 jsou rovněž navázány na souběžně studované kurzy kognitivní vědy, sémantiky a syntaxe. Každá kapitola obsahuje rozsáhlý soubor cvičení a otázek pro eseje, doporučená řešení cvičení jsou za seznamem literatury. Slovníček pojmů je před seznamem literatury.

Přehledy a analýzy v této knize jsou založeny na bohatém souboru jazykových dat. Přestože je jazykem většiny příkladů angličtina, tam, kde je to relevantní a možné, vybírám data i ze širokého spektra světových jazyků. To platí zejména pro kapitoly 4, 5 a 8.

PODĚKOVÁNÍ K PRVNÍMU VYDÁNÍ

Intelektuálně jsem nejvíce zavázán Stevu Levinsonovi, svému mentorovi v pragmatice. Měl jsem to štěstí, že mě v Cambridge osobně učili John Lyons, Peter Matthews a Nigel Vincent. Tito čtyři vědci a inspirativní učitelé na mě měli nesmírný vliv. Jsem velmi vděčný jim a Anně Morpugo Daviesové za to, že mě vedli, povzbuzovali a podporovali. Zvláštní vděčnost chovám k Davidu Cramovi a Sophii Marmaridouové, kteří přečetli celou pracovní verzi této knihy a vznesli mnoho nedocenitelných připomínek jak k obsahu, tak formě. Chci také poděkovat Jayi Atlasovi za přečtení kapitoly o presupozici, Deidre Wilsonové a Robyn Carstonové za přečtení kapitoly o teorii relevance a Kentu Bachovi a Françoisi Recanatimu za přečtení kapitoly o styčných plochách pragmatiky a sémantiky. Jejich komentáře tyto kapitoly značně zdokonalily. Rovněž chci vyjádřit zvláštní poděkování Evě Clarkové, Jonathanu Cohenovi, Geraldůvi Gazdarovi, Larrymu Hornovi, Jimu Millerovi, Caritě Paradisové, Shu Dingfangovi, Kenu Turnerovi, Wang Junju a několika anonymním recenzentům Oxford University Press za to, že mi různými způsoby pomohli. Jsem vděčný Peteru Strawsonovi za příběhy, které mi vyprávěl o Paulu Griceovi, a byl jsem poctěn, že jsem mohl být součástí symposia John Searle – Yan Huang (Šanghaj, 2002) s Johnem Searlem.

Části látky obsažené v této knize, zejména v kapitolách 2, 7 a 8, jsem představil různým publikům na Universiteit Antwerpen, Universitat de Barcelona, Beijing Normal University, University of Cambridge, Univerzité Karlově v Praze, National Chengchi University, National Chungcheng University, Cornell University, École des Hautes Études en Sciences Sociales Paris, University of Essex, University of Exeter, Fudan University, Georgetown University, Rijks Universiteit Groningen, Harvard University, Heinrich Heine

Universität Düsseldorf, University of Hong Kong, Humboldt-Universität zu Berlin, John Hopkins University, Universität zu Köln, University of Lancaster, Rijks Universiteit Leiden, Linguistic Institute of the Academia Sinica, Linguistic Institute of the Chinese Academy of Social Sciences, Max-Planck-Institut für Evolutionäre Anthropologie Leipzig, University of Lisbon, University College London, Lund University, Lunghwa University of Science and Technology, Universität Mainz, University of Manchester, University of Maryland, MIT, University of Massachusetts at Amherst, Middlesex University, University of Nanking, Nanking University of Aeronautics and Astronautics, Nanking University of Science and Technology, University of Newcastle upon Tyne, Ocean University of China, University of Oxford, Université de Paris 6, Université de Paris 8, Université Pierre et Marie Curie, Providence University, University of Reading, Universität des Saarlandes, Shanghai International Studies University, Universidad de Sevilla, Shandong University, Southeast University, SOAS, University of Surrey, National Taiwan Normal University, Universiteit Utrecht, University of Wales at Bangor, University of York, University of Wolverhampton, Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft Typologie und Universalienforschung Berlin a Zhejiang University. Těžil jsem z jejich komentářů.

Podstatná část této knihy pramení ze sérií pragmatických přednášek pro studenty lingvistiky na všech stupních University of Cambridge, University of Oxford a University of Reading od roku 1989. Jsem velmi zavázán generacím svých studentů, jejichž obrovské nadšení, pozitivní ohlasy a užitečné připomínky a námítky pomohly zformovat tuto knihu. Části pracovní verze této knihy později používali se svými studenty jako učebnici Sophia Marmaridouová (University of Athens) a Carita Paradisová (Lund University). I jim jsem velmi vděčný.

Chtěl bych poděkovat Johnu Daveymu z Oxford University Press za jeho rady a trpělivost. Obzvláště jsem vděčný Alison Kellyové, která odvedla skvělou práci při redigování. Výzkum, o němž pojednává tato kniha, byl zčásti podpořen Research Leave Award udělenou Arts and Humanities Research Board, což mi poskytlo velmi potřebný čas k dokončení rukopisu. Dále jsem zavázán Research Board of the University of Reading za udělení několika grantů z jejich Grant and Travel Fund. Tuto knihu věnuji své dceři, své manželce a svým rodičům: bez jejich lásky bych ji nedokončil. Jsem vděčný Blackwell Publishing Ltd., Cambridge University Press, Elsevier Science Publishers B. V. a Oxford University Press za povolení převzít materiály ze svých publikovaných prací.

ZNAČKY A ZKRATKY

Zkratky používané v glosách původních zdrojů jsou zachovány kromě těch, které jsou pozměněny kvůli jednotnosti. Nezvyklé a/nebo jazykově specifické zkratky viz původní příklady.

ZNAČKY

~	negace
+>	konverzačně implikuje
~+>	konverzačně neimplikuje
+>>	konvenčně implikuje
~+>>	konvenčně neimplikuje
>>	presuponuje
~>>	nepresuponuje
-	vyplývá
- -	nevyplývá
<>	Q- nebo Hornova škála
[]	I-škála
{}	M-škála
K	mluvčí ví, že
*	následující příkladová věta je syntakticky defektní nebo sémanticky anomální
?	následující příkladová výpověď je pragmaticky anomální

ZKRATKY

ACC	akuzativ
ADDR	zájmeno adresáta
ART	člen
ASP	aspekt, slovesný vid
AUX	pomocné sloveso
CL	klasifikátor
DAT	dativ
DECL	deklarativ(ní)
DEF	určitý
F	femininum
INDIC	indikativ(ní), oznamovací způsob
LF	logická forma (v chomskyánském minimalismu)
LOG	logofora, logoforický
M	maskulinum
N	neutrum
NOM	nominativ(ní)
NP	jmenná fráze
OBJ	objekt, předmět
PL	plurál
POSS	posesivum, přivlastňovací přídavné jméno / zájmeno
PREP	předložka
PROG	progresiv, průběhový čas
PURP	účelový
Q	otázkový marker
REFL	reflexivum
SG	singulár
TOP	téma, východisko
1	první osoba
2	druhá osoba
3	třetí osoba

KAPITOLA 1

ÚVOD

1.1 CO JE PRAGMATIKA?

1.1.1 DEFINICE

Pragmatika je jedna z nejživějších a nejrychleji rostoucích oblastí současné lingvistiky a filozofie jazyka. V posledních letech se také postupně stala ústředním tématem v kognitivní vědě, umělé inteligenci, informatice, neurovědě, logopedii, antropologii a sociologii.

Ale co je pragmatika? Pragmatiku lze široce definovat jako studium jazyka v užívání. Taková definice je však možná až příliš obecná a neurčitá, než aby byla užitečná. To proto, že pragmatika je mimořádně složitý předmět ovlivňovaný mnoha dalšími disciplínami a s nemnoha, pokud vůbec nějakými, jasnými hranicemi (viz např. Levinson, 1983, s. 5–35; a Ariel, 2010 pro další diskusi o definování pragmatiky).¹ Na tomto místě nebudu opakovat Levinsonovy a Arielové diskuse, ale prostě navrhuji pracovní definici pragmatiky (viz také Levinson, 2000).

(1.1) Definice pragmatiky

Pragmatika je systematický výzkum významu na základě užívání jazyka nebo v závislosti na něm. Ústřední témata pragmatiky zahrnují implikaturu, presupozici, řečové akty, deixi a referenci.

1 Huang (2013a) mapuje typické výzkumné oblasti a přináší aktuální a úplný popis současné pragmatické scény.

K otázce definování pragmatiky se vrátím v kapitole 8, kde budu uvažovat o rozhraní pragmatiky a sémantiky a dělbě práce² mezi nimi.

1.1.2 STRUČNÁ HISTORIE PRAGMATIKY

Pragmatika coby moderní odvětví lingvistických zkoumání má původ ve filozofii jazyka. Její filozofické kořeny sahají až do prací filozofů Charlese Morrisa, Rudolfa Carnapa a Charlese Peirce ve třicátých letech 20. století. Například Morris (1938, s. 6–7) pod vlivem Peirce představil rozdělení **sémiotiky** – obecné vědy o znacích – na **syntax**, **sémantiku** a pragmatiku.³ Podle této typologie je syntax studium formálních vztahů mezi znaky, sémantika se zabývá vztahem znaků k jejich denotátům a pragmatika řeší vztah znaků k jejich uživatelům a interpretům⁴ (Levinson, 1983, s. 1; Horn – Ward, 2004). Touto trichotomií se dále zabýval Carnap (1942), který v návaznosti na Morrisovo chápání hierarchického uspořádání syntaxe, sémantiky a pragmatiky postuloval obdobné pořadí úrovně abstrakce pro tři zmíněné větve: syntax je nejabstraktnější, pragmatika nejméně abstraktní, sémantika spočívá někde mezi nimi. Syntax tedy představuje vstup pro sémantiku, která představuje vstup pro pragmatiku.

V padesátých letech se v rámci analytické filozofie jazyka objevily dvě volně členěné, protichůdné školy či myšlenková hnutí: **filozofie ideálního jazyka** a **filozofie obyčejného** nebo **přirozeného jazyka**. Ústřední myšlenky v základech prvně jmenované mají původ u filozofů Gottloba Fregy, Alfreda Tarského, Bertranda Rusella a raného Ludwiga Wittgensteina. Filozofové ideálního jazyka se zajímali především o studium logického systému umělé inteligence. Když v padesátých a šedesátých letech pokračovatelé hnutí jako Richard Montague, David Donaldson a David Lewis aplikovali tuto teorii a metodologii částečně úspěšně na přirozený jazyk, položili ovšem základy rozvoje dnešní formální sémantiky. Naopak v tradici filozofie obyčejného jazyka byla věnována zvláštní pozornost přirozenému jazyku, obzvláště jeho užívání, spíše než jazyku formálnímu, jež studovali logikové. Analyzovala se každodenní užití jazyka coby způsob řešení problémů vzniklých při jejich zavedení jako filozofických termínů. Pod vedením britského filosofa J. L. Austina vzkvétala filozofie obyčejného jazyka na Oxfordské univerzitě hlavně v padesátých a šedesátých letech. Mezi další vůdčí myslitele hnutí patřili filozofové Gilbert Ryle, H. P. Grice, Peter Strawson, John

2 V návaznosti na Putnamův termín *division of linguistic labo(u)r* (který se česky standardně překládá jako *dělba jazykové práce*) volím (i v případě různých variant dále v knize) pro originální výraz *division of labour* překlad *dělba práce* (pozn. překl.).

3 Morrisovi se též přisuzuje, že uvedl do angličtiny samotný termín „pragmatika“, vypůjčený z německého *pragmatisch* podle německého filozofa Immanuela Kanta a jeho *Kritik der reinen Vernunft* (Kritiky čistého rozumu).

4 Srov. Stalnakerovy (1972) definice: „Syntax studuje věty. Sémantika studuje propozice. Pragmatika je studium jazykových aktů a kontextů, v nichž byly vykonány.“

Searle a pozdní Ludwig Wittgenstein (Huang, 2003a; Recanati, 2004a, 2004b).⁵ Právě v rámci této tradice vyvinul Austin svou teorii řečových aktů a Grice svou teorii konverzační implikatury. Obě teorie se od té doby staly mezníky na cestě k systematické, filozofii inspirované pragmatické teorii užívání jazyka.

Na lingvistické frontě konce šedesátých a počátku sedmdesátých let zahájili někteří odpadlí žáci **generativní sémantiky** (jak se tomu tehdy říkalo) Noama Chomského, především George Lakoff, Paul Postal a J. R. Ross, kampaň zpochybňující jeho pojetí jazyka jako abstraktního, mentálního nástroje odtrženého od jeho užívání a funkcí. **Generativní sémantici** se zájmem o filozofické dílo Austina, Grice, Strawsona a Searla ve svém hledání způsobu, jak oslabit Chomského pozici, pomohli vyprázdnit to, co izraelský filozof Jehošua Bar-Hillel nazval „pragmatický odpadkový koš“ (diskuse o „lingvistických válkách“, které vedli, viz Harris, 1993). Díky tomu lingvisté jako Laurence Horn, Gerald Gazdar a Charles Fillmore v sedmdesátých letech podnikli množství důležitých výzkumů, které „vnesly trochu řádu do obsahu [pragmatického] odpadkového koše“, jak rozumně doporučoval Bar-Hillel (1971, s. 405). Slavná učebnice Stephena Levinsona *Pragmatika* z roku 1983 systematizovala obor a předznamenala nástup pragmatiky jako svébytné disciplíny.

Od té doby se pole výzkumu rozšiřovalo a rozvíjelo. V posledních dvou desetiletích jsme byli svědky nových počinů, jako jsou neogriceovské pragmatické teorie Jaye Atlase, Laurence Horna a Stephena Levinsona, teorie relevance Dana Sperbera a Deirdre Wilsonové a významná díla filozofů, jako jsou Kent Bach, Herman Cappelen, Ernest Lepore, Jason Stanley a François Recanati. „Později,“ jak prohlásili editoři nedávno vydaného *Handbook of Pragmatics*, „se práce v rámci pragmatické teorie rozšířila z pokusu osvobodit se od syntaxe a sémantiky a jejich vlastních zbytečných složitostí do dalších domén lingvistických zkoumání od historické lingvistiky k slovní zásobě, od osvojování jazyka ke počítačnické lingvistice, od průběhu intonace ke kognitivní vědě“ (Horn – Ward, 2004, s. xi). K tomu můžeme přidat právě probíhající vzrušenou debatu o kontextualismu vs. sémantickém minimalismu, pronikání pragmatiky do řečeného, zapuštěné implikatury, nevyjádřených konstituentech a zdvořilosti vs. nezdvornosti v současné lingvistice a filozofii jazyka. Jedno je nyní jisté: budoucnost pragmatiky je slibná.

1.1.3 DVĚ HLAVNÍ ŠKOLY PRAGMATIKY: ANGLOAMERICKÁ VS. KONTINENTÁLNÍ EVROPSKÁ

V současné pragmatice lze rozeznat dvě školy: **angloamerickou** a **kontinentální evropskou** tradici. V angloamerickém pojetí lingvistiky a filozofie jazyka je pragmatika definována jako systematické zkoumání významu na základě uží-

5 Poznámenejme, že Grice byl výjimečný v tom, že podle jeho názoru nejsou tyto dva myšlenkové směry neslučitelné, nýbrž se vzájemně doplňují.

vání jazyka nebo v závislosti na něm. Ústřední témata výzkumu zahrnují implikaturu, presupozici, řečové akty, deixi a referenci (viz 1.1 výše). To je známo jako **složkové** nebo „**příhrádkové**“ pojetí pragmatiky. Z tohoto pohledu teorie jazyka sestává z několika základních složek: **fonetiky** (studia zvuků řeči), **fonologie** (studia zvukových systémů), **morfologie** (studia gramatických struktur slov), syntaxe (studia gramatického vztahu mezi slovy a dalšími jednotkami uvnitř věty nebo jejich distribuce) a sémantiky (studia významu abstrahovaného od záměrů mluvčích, jejich psychických stavů a kulturních a sociálních aspektů kontextu, v němž je jazykový výraz užit). Každá z těchto složek má vcelku dobře ohraničenou oblast svého zkoumání. Pragmatika je pak jednoduše další složka ležící v téže množině v rámci teorie jazyka. Naproti tomu jiná, „přívlastková“ odvětví lingvistiky, jako antropologická lingvistika, edukační lingvistika / didaktika jazyka a sociolingvistika, leží mimo tuto množinu základních složek. Složkový pohled na pragmatiku je do jisté míry odrazem modulární koncepce lidské mysli, zejména tvrzení, že mentální architektura *homo sapiens* je přibližně rozdělena na hlavní procesor a množství specializovaných mentálních systémů, známých jako „moduly“ (Fodor, 1983).

Kontinentální tradice lingvistiky a filozofie jazyka naopak odmítá stanovisko, že by se pragmatika měla považovat za základní složku teorie jazyka spolu s fonetikou, fonologií, morfologií, syntaxí a sémantikou. Namísto toho pragmatika představuje funkční hledisko na všechny základní složky a „přívlastkové“ oblasti lingvistiky i na to, co je za její hranicí. Podle Verschuerena (1999, s. 7 a 11) pragmatika tvoří „obecný funkční (tj. kognitivní, sociální a kulturní) náhled na jazykové jevy ve spojení s jejich užitím ve formě chování“. Proto se v rámci širší, kontinentální tradice empirický záběr pragmatiky značně rozšířil a pokrývá nejen to, co spadá pod ony nezákladní oblasti lingvistiky, jako jsou sociolingvistika, edukační lingvistika / didaktika jazyka nebo analýza diskurzu, ale i některé ze sousedních společenských věd. To představuje **hlediskové** pojetí pragmatiky. Toto širší, kontinentální vymezení pragmatiky je obdobné jako definice pragmatiky uznávaná v bývalé **sovětské a východoevropské tradici**. Tento přístup obecně pojímá pragmatiku (někdy též označovanou jako **pragmalingvistika**) jako teorii jazykové komunikace včetně toho, jak ovlivnit lidi pomocí slovních sdělení, tj. politické propagandy (Průcha, 1983).

Který z těchto dvou myšlenkových proudů je tedy konceptuálně koherentnější a metodologicky solidnější? Je zajímavé, že kontinentální verze je věrnější původnímu Morrisovu pojetí pragmatiky. I když Morris obhajoval názor, že pragmatika je část většího celku, tj. že „[s]yntax, sémantika a pragmatika jsou složky jediné sémiotické vědy, ovšem vzájemně neredukovatelné složky“ (Morris, 1938, s. 54), přece jen došel k závěru, že pragmatika by měla studovat „vztah znaků k interpretům“, a že „jelikož interprety většiny znaků, ne-li všech, jsou živé organismy, lze pragmatiku dostatečně přesně popsat, řekneme-li, že se zabývá biotickými aspekty semiózy, tj. všemi psychologickými, biologickými a sociologickými jevy, které se vyskytují ve fungování znaků“ (Morris, 1938, s. 30).

V rámci této širší morrisovské tradice se kontinentální přístup k pragmatice inspiruje nejen analytickou filozofií, ale i tak různými výzkumnými tradicemi, jako jsou funkcionalismus pražské školy, firthovská lingvistika, rané pragmatické výzkumy německých, nizozemských a skandinávských badatelů, pařížsko-ženevská pragmatická škola nebo univerzální pragmatika Jürgena Habermase. Proto zastává mnohem širší pojetí pragmatiky, „perspektivizující“ nejen všechny základní složky a „přívlastkové“ oblasti lingvistiky, ale i některé vědní obory z určitých sousedních společenských věd s výzkumnými zájmy sahajícími od řečových aktů přes medicínskou komunikaci až po jazyk a sociální konflikty (Verschueren, 1999; Mey, 2001; viz také čísla časopisů *Journal of Pragmatics*, *Pragmatics* nebo *Intercultural Pragmatics* a hesla v *Handbook of Pragmatics* – Verschueren et al., 1995 – a jeho pravidelných aktualizacích). Pragmatika v kontinentálním smyslu tedy působí jako studium „všeho“. Ale studium „všeho“ je jen stěží životaschopný akademický projekt. Vzhledem k míře překryvu s jevy zpracovávanými v jiných relativně etablovaných interdisciplinárních oblastech lingvistiky, jako je sociolingvistika, psycholingvistika nebo neurolingvistika, je dost obtížné představit si, jak lze v širší, kontinentální tradici dosáhnout koherentní výzkumné agendy. „Všechno je pragmatika“ je totéž jako „nic není pragmatika“. Pragmatika vytyčená v rámci takovéto koncepce se zdá být příliš všeobjímající, než aby byla nějak teoreticky významná. Přinejlepším může sloužit jako značka, pod níž mohou různá odvětví v rámci lingvistiky i mimo ni na krátko vytvořit společnou intelektuální koalici (viz též Levinson, 1987a). Naproti tomu užší, angloamerické složkové pojetí pragmatiky má mnohem omezenější výzkumnou agendu. Jak už bylo zmíněno výše, zaměřuje se na témata vyplývající z ústředních zájmů analytické filozofie 20. století, z nichž některé vycházejí z tak vynikajících filozofů, jako jsou Gottlob Frege, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein, J. L. Austin, H. P. Grice, Peter Strawson nebo John Searle. Ačkoli to může být příliš omezující, angloamerická pragmatická škola vytyčuje, jak se zdá, rozsah své disciplíny koherentněji, systematičtěji a nesmlouvavěji než kontinentální tradice (Huang, 2010d).⁶ Mé pojednání o pragmatice v této knize proto bude založeno z velké části na angloamerickém, složkovém úhlu pohledu.

6 Zde však poznamenám dvě věci. Za prvé, v poslední době se tyto dva tábory poněkud sblížují. Na jedné straně vznikla spousta zajímavých prací o tématech jako implikatura, řečové akty a presupozice z kontinentálního, hlediskového pohledu. Na druhé straně se nyní výzkum v rámci angloamerické tradice rozšiřuje i na některé „přívlastkové“ domény lingvistiky, jako je komputační lingvistika, historická lingvistika nebo analýza diskurzu. Za druhé, každá strana doplňuje tu druhou a může se od ní mnoho naučit. Zatímco síla angloamerické větve leží především v teorii a filozofické, kognitivní a formální pragmatice, kontinentální tradice má co nabídnout v empirické práci a socio- (nebo společenské), kros- (nebo mezi-)kulturní a mezijazykové pragmatice, mám-li zmínit alespoň několik málo příkladů. Proto je velmi žádoucí, aby se pragmatická teorie a empirická práce na jedné straně a různé přístupy a metodologie na straně druhé vzájemně obohacovaly. Navíc nazírání problémů z různých úhlů nemusí být vůbec špatné. Měli bychom tedy nejen povzbuzovat oba myšlenkové proudy, aby pokojně žily vedle sebe, ale – a to je podstatnější – měli bychom podporovat jejich dialog a spolupráci. Jedině tak může celé široce založené pole pragmatiky i nadále vzkvétat.

1.2 PROČ PRAGMATIKA?

Je mnoho důvodů pro začlenění pragmatiky do ucelené teorie jazyka. Na tomto místě pojednám o dvou z nich.

1.2.1 JAZYKOVÁ NEDOURČENOST

Dnes se všeobecně uznává, že existuje velká mezera mezi významem věty a sděleními skutečně vyjadřovanými jejím pronesením. Jinými slovy, jazykově zakódovaný význam věty zásadně nedourčuje propozici, kterou mluvčí vyjadřuje, když větu pronáší (viz např. Austin, 1962; Atlas, 1977, 1989, 2005; Searle, 1979, 1992, 1996; Travis, 1981, 1997; Sperber – Wilson, 1986; Recanati, 1989, 1994, 2004a, 2004b; Bach, 1997, 2005; Levinson, 2000; Carston, 2002; Horn, 2004, 2009). Toto je všeobecně známo jako **teze jazykové nedourčenosti**.⁷ Pro ilustraci zvažme příklady (1.2)–(1.5).

(1.2)

Ty a ty, ale ne ty, vstaňte!

(1.3)

(Advice given by the British government during an outbreak of salmonella in the UK)

(Rada britské vlády během propuknutí salmonely ve Spojeném království)
Fried eggs should be cooked properly and if there are frail or elderly people in the house, they should be hard-boiled.

Smažená vejce by měla být řádně tepelně zpracována, a je-li v domě skupina starších nebo nemocných lidí, měla by být uvařena natvrdo⁸.

(1.4)

John hledá své popelníky.⁹

a. popelníky = nádoby na popel z cigaret

b. popelníky = silné brýle

(1.5)

(Citováno v Levinson, 2000, s. 174)

They are cooking apples.

Vaří jablka.

a. What are they doing in the kitchen?

a. Co dělají v kuchyni?

They are cooking apples.

Oni vaří jablka.

7 Bach (2005) nazývá tezi jazykové nedourčenosti „kontextualistickým klišé“.

8 *Hard-boiled* může v angličtině znamenat jak natvrdo ‚uvařený‘, tak i ‚otrlý‘ (pozn. překl.).

9 V originále se využívá polysémie slova *glasses*, 1. silné brýle; 2. sklenice (pozn. překl.).

b. What kind of apples are those?

b. Co to je za druh jablek?

They are cooking apples.

To jsou jablka vhodná jen na vaření.

Tři užití zájmena *ty* – zvaného deiktický výraz – v příkladu (1.2) mohou být náležitě interpretována pouze přímým, neustálým sledováním fyzických aspektů řečové události, v níž je věta pronesena. Jinými slovy, deiktický parametr může být jasně daný, jen pokud jsou deiktické výrazy doprovázeny nějakým fyzickým chováním (jako např. gesto ukázání nebo oční kontakt), které vyžaduje mimojazykový fyzický kontext. Podrobnou deskriptivní analýzu deixe provedu v kapitole 5. Preferovaným antecedentem anaforického zájmena *they* v příkladu (1.3) jsou spíš *vajíčka* než *starší nebo nemocní lidé*. Toto čtení je závislé na tom, co měl mluvčí nejspíš na mysli, a na naší znalosti reálného světa ohledně toho, co nebo kdo se pravděpodobně vaří. Příklad (1.4) je případ lexikální víceznačnosti a příklad (1.5) je případ syntaktické víceznačnosti. Při jejich zjednodušení potřebujeme znalost kontextu nebo reálného světa, abychom vybrali to čtení, které mluvčí zamýšlel. To vše poukazuje na to, že sdělované významy často ruší doslovné významy na základě pragmaticky založené implikace. Jinak řečeno, s jistými jazykovými jevy si můžeme přirozeně vědět rady, pouze uchýlíme-li se k mimojazykovým, pragmatickým činitelům, jako je kontext, znalost reálného světa nebo inference. Abychom vyplnili tuto mezeru vytvořenou jazykovou nedourčeností, musíme začlenit pragmatiku coby složku do všeobecné teorie jazykové kompetence.

1.2.2. ZJEDNODUŠENÍ SÉMANTIKY A SYNTAXE

Druhým důvodem, proč potřebujeme pragmatickou složku, je to, že její začlenění může ve všeobecné teorii jazykové kompetence zásadně zjednodušit další základní složky, jako jsou sémantika a syntax.

Pokud jde o sémantiku, přinejmenším od Aristotela se ví, že věty jako (1.6) mají dvě systematicky odlišné interpretace: jednostranné zdola ohraničené čtení „alespoň“ jako v (1.6a) a dvoustranné shora i zdola ohraničené čtení „právě, přesně“ jako v (1.6b).

(1.6)

John měl devět přítelkyň.

a. John měl alespoň devět přítelkyň.

b. John měl právě devět přítelkyň.

Jak se může sémantik vypořádat s větami, jako je (1.6)? Podle tradice započaté sirem Williamem Hamiltonem (1860) musí tyto věty považovat za lexikálně nebo logicky víceznačné. Přímo v jádru rozboru této víceznačnos-

ti je ovšem vážný problém – takový výklad jde přímo proti duchu metateoretického principu známého jako „**Occamova břitva**“, který přikazuje nezmožovat entity více, než je nutné. Zvláštní verze Occamovy břitvy, Ziffem (1960, s. 44) přezdívaná „**Occamova guma**“ a Gricem (1978; 1989, s. 47) „**modifikovaná Occamova břitva**“, říká, že smysly nebo slovníková hesla se nesmí zmnožovat.¹⁰ Z toho plyne, že je-li vše ostatní nezměněné, výklad, který musí zavést dvě lexikální jednotky, bude zavržen na úkor rozboru, který je zavádět nepotřebuje. Pokud tedy přijmeme sémantický rozbor, jsme nuceni považovat nejen kardinální čísla jako *devět*, ale i adjektiva jako *teplý*, kvantifikátory jako *některý* a vlastně většinu lexikálních jednotek v angličtině a ostatních jazycích za víceznačné – což zjevně není ekonomický rozbor.

Pokud však máme v ucelené teorii jazyka pragmatickou složku, situace se výrazně mění. Jak navrhl Horn (1972) a formalizoval Gazdar (1979), alternativní analýza si vezme jednostranné zdola ohraničené čtení „alespoň“ ze sémantiky a vyvodí jednostranné shora ohraničené čtení „nanejvýš“ užitím pragmatického obohacení zvaného **konverzační implikatura** (podrobněji v kapitole 2).¹¹ Jinými slovy, v tomto výkladu věta jako (1.6) tvrdí (nebo z ní vyplývá) jednostranné zdola ohraničené čtení „alespoň devět přítelkyň“, konverzačně implikuje jednostranné shora ohraničené čtení „nanejvýš devět přítelkyň“ a spojení tvrzení a implikatury ústí v dvoustranné shora a zdola ohraničené čtení „právě devět přítelkyň“. Takováto dělba práce mezi pragmatikou a sémantikou nám dovoluje vyhnout se zbytečné sémantické víceznačnosti a zachovat sémantickou úspornost, tudíž zmenšit velikost anglické slovní zásoby přibližně na polovinu (Levinson, 1983, s. 37–38; Horn, 1988, 2004; Huang, 2009). Vztah mezi pragmatikou a sémantikou pojednám v kapitole 8.

Nyní se přesuneme k potenciálnímu pragmatickému zjednodušení syntaxe. V rámci teorie principů a parametrů a její minimalistické následovnice Chomsky (1981, 1995) rozlišil dva typy abstraktních rysů jmenných frází (NP): anafory a pronominály. **Anafor**¹² je reprezentace rysu NP, která musí být referenčně závislá a musí být vázána v náležitě definované minimální syntaktické doméně; **pronominál**¹³ je reprezentace rysu NP, která může být referenčně závislá, ale musí být v rámci takové domény volná. Chomsky chápe anafory a pronominály jako dva nezávislé binární rysy a předpokládá, že ideálně můžeme v jazyce očekávat existenci čtyř typů NP – jak overtních, tak neovertních.

10 Srov. **Einsteinův sekáček**, který říká: „Čím jednodušší teorie, tím je přijatelnější, za předpokladu, že vysvětluje všechna fakta; tj. nevymýšlejte více postupů, než pro vysvětlení skutečně potřebujete.“ Viz např. Botha (1989).

11 Původ této analýzy lze vysledovat u anglických filozofů 19. století Johna Stuarta Milla a Augusta De Morgana a u anglického filozofa 20. století H. P. Grice. Diskuse viz kapitola 2.

12 Autor zde odlišuje termíny *anafora* coby vztah mezi anaforickým výrazem a jeho antecedentem a *anafor* jakožto rys NP (pozn. překl.).

13 Hyperonymum pro zájmena a víceslovné jednotky plnící funkci zájmen (pozn. překl.).

(1.7) Chomského typologie NP

	overtní	prázdné
a. [+anafor, -pronominál]	lexikální anafor	stopa NP
b. [-anafor, +pronominál]	zájmeno	<i>pro</i>
c. [+anafor, +pronominál]	-	PRO
d. [-anafor, -pronominál]	jméno	stopa/proměnná <i>wh</i> -

Nechme stranou čtyři typy prázdné kategorie¹⁴ a ilustrujme tři lexikálně realizované typy overtní jmenné fráze v (1.8).

(1.8) Overtní jmenné fráze

a. Lexikální anafory

Skladatelé *se* (vzájemně) obdivují.

b. Zájmena

On je dost Ital na to, aby rozuměl kultuře, a přece dost cizinec na to, aby viděl její svéráznost.

c. Jména

Jonathan Swift napsal satiru 18. století nazvanou *Gulliverovy cesty*.

Ze tří typů overtních jmenných frází vyjmenovaných v příkladu (1.8) anafory, pronominály a **r[eferenční]-výrazy** podléhají **podmínkám vázání A, B a C** (v tomto pořadí).

(1.9) Chomského podmínky vázání

A. Anafor je vázán v lokální doméně.

B. Pronominál je volný v lokální doméně.

C. R-výraz je volný.

Vázání je definováno na anaforických výrazech z konfiguračního hlediska a vztahuje se k čistě strukturním konceptům jako c-ovládání, řízenost a lokálnost. Teorie vázání vysvětluje syntaktickou distribuci tří typů overtních jmenných frází vyjmenovaných v (1.8). Zvažme např. (1.10) z angličtiny.

14 Čtyři typy prázdné kategorie jsou názorně ukázány níže:

(i) stopy NP

Susanin bratr byl zabit *t* v asijské tsunami.

(ii) *pro* (španělsky)

Carreras sabe que *pro* es estimado por Domingo.
Carreras ví že *pro* je vážen od Domingo.
„Carreras ví, že si *ho* Domingo váží.“

(iii) PRO

John zkusil PRO složit test v autoškolě na první pokus.

(iv) stopy/proměnné *wh*-

Koho miluješ *t*?

Komentáře k prázdným kategoriím viz např. Huang (1992a, 1992b, 1994, 1995, 2000a, 2007a).

(1.10)

a. Bach₁ se₁ zbožňoval.b. Bach₁ ho₂ zbožňoval.c. Bach₁ zbožňoval Bach₂.

V (1.10a) je se v chomskyánském smyslu anafor. Jako takový spadá pod podmínku vázání A, podle níž je vázán na svůj lokální antecedent *Bach*. V (1.10b) *ho* jakožto pronominál spadá pod podmínku B. Podle ní nemůže být vázán v lokální doméně, což znamená, že *ho* a *Bach* jsou nekoreferenční. Konečně v (1.10c) je druhý *Bach* r-výraz. Podle podmínky vázání C nemůže být koindexován s prvním *Bachem*. Z takovýchto příkladů Chomsky vyvozuje, že syntaktická distribuce anaforů, pronominálů a r-výrazů je vysvětlována podmínkami vázání A, B a C (v tomto pořadí). Nicméně tváří v tvář širší škále jazyků se tyto podmínky dostávají do vážných potíží (podrobněji viz např. Huang, 1991a, 1994, 2000a, 2004a, 2006c, 2007a).¹⁵

V posledních letech Levinson (1987a, 1987b, 1991, 2000) a Huang (1991a, 1994, 2000a, 2000b, 2004a, 2006b, 2007a, 2010c, 2013c, 2014) vyvinuli alternativní, neogriceovskou pragmatickou teorii anafory. Díky ní lze podmínky vázání B a C omezit na pragmatiku. Poněkud zjednodušeně toho lze dosáhnout takto: jestliže chápeme podmínku vázání A v angličtině jako gramaticky určenou, pak podmínka B je přímým důsledkem uplatnění pragmatického principu zvaného Q-princip (podrobně v kapitole 2). Podle tohoto principu užití sémanticky slabšího zájmena tam, kde by se mohlo objevit sémanticky silnější reflexivum, umožňuje vznik konverzační implikatury, která neguje informativnější koreferenční interpretace spojené s užitím reflexiva, jako je tomu v (1.10b). Z téhož důvodu lze zrušit i podmínku C. Kdekoli se může objevit reflexivum, užití sémanticky slabšího propria Q-implikuje neuplatnitelnost informativnější, koreferenční interpretace spojené s užitím reflexiva. A přesně to se děje v (1.10c). Toto všechno svědčí o tom, že (jak upozornil Horn, 1988, s. 115) „nezávisle motivovaná pragmatická teorie (nebo více takových teorií) by měla nabídnout zjednodušení a zobecnění někde jinde v celkovém popisu jazyka“. K pragmatice anafory a vázání se vrátím v kapitole 9, kde se budu věnovat vztahu pragmatiky a syntaxe.

1.3 NĚKTERÉ ZÁKLADNÍ POJMY V SÉMANTICE A PRAGMATICE

Zatím jsem pojednal o tom, co je pragmatika a proč ji potřebujeme. Nyní obrátím svou pozornost k několika základním pojmům v sémantice a pragmatice.

¹⁵ Současná chomskyánská syntaktická analýza vázání se snaží zrušit všechny podmínky postulované konkrétně pro vázání a zjednodušit je na základní, obecné a nezávislé principy počítačného systému jazyka v rámci Chomského minimalistického programu (viz např. Reuland, 2011). O tomto vývoji pojednám v kapitole 9.

1.3.1 VĚTA, VÝPOVĚĎ A PROPOZICE

Začněme rozdílem mezi větou a výpovědí – rozdílem, který má zásadní význam pro sémantiku i pragmatiku. **Věta** je správně utvořený řetězec slov držících pohromadě díky gramatickým pravidlům jazyka. Jakožto jednotka jazykového systému je abstraktní entitou nebo konstruktem definovaným v gramatické teorii. Například (1.11) je v angličtině věta, ale (1.12) není. (V této podkapitole jsou věty značeny kurzívou, výpovědi jednoduchými uvozovkami a propozice kapitálkami.)

(1.11)

Čína během Maovy kulturní revoluce hodně trpěla.

(1.12)

*Čína během trpěla Maovy kulturní revoluce hodně.

Význam věty pak odkazuje k těm aspektům významu, které jsou připsány větě obecně, tj. větě nezávislé na své realizaci v jakékoli konkrétní formě. Studium významu věty běžně náleží sémantice.

Naopak **výpověď** je konkrétní kousek jazyka – ať už jde o slovo, frázi, větu, nebo sled vět – vyřčený nebo napsaný konkrétním mluvčím či pisatelem v konkrétním kontextu při konkrétní příležitosti. Jinými slovy je to situovaný případ užití jazyka, který je částečně kontextově, kulturně a/nebo sociálně podmíněný. Představuje výskyt jazykového chování na straně mluvčího nebo pisatele. Například (1.13)–(1.16) jsou v angličtině výpovědi. (Uvozovky znamenají, že příklady pocházejí z konkrétního kontextu nebo konkrétního užití.)

(1.13)

„Ahoj!“

(1.14)

„Jedno cappuccino, prosím.“

(1.15)

„Čína během Maovy kulturní revoluce hodně trpěla.“

(1.16)

„Některé knihy mějte jen na ochutnání, jiné ke spolknutí, a jen málo jich opravdu přežvýkejte a hleďte zažít; to jest, některé knihy přečtete jen částečně, jiné sice přečtete, ale bez zvláštního soustředění, a jen některé přečtete bedlivě a pozorně. Jsou i takové knihy, jež za vás může přečíst někdo jiný, a vy si prolístejte jen výpisky, jež pro vás pořídili.“ (Francis Bacon)

Příklad (1.15) je ztvárnění věty (1.11). V takových případech se obecně má za to (à la Bar-Hillel, 1954), že výpověď je spojení věty a kontextu, tj. situace, v níž

je věta pronesena (Levinson, 1983, s. 18–19). **Smysl výpovědi**, často též zvaný **smysl mluvčího**¹⁶, lze pak definovat jako to, co má mluvčí v úmyslu sdělit tím, že činí výpověď. Studium smyslu výpovědi běžně spadá pod pragmatiku.

Nakonec zde máme pojem **propozice**. Propozice je to, co vyjadřuje oznamovací věta, když se činí výrok, tj. když se říká něco pravdivého či nepravdivého o stavu věcí ve vnějším světě. Opačně viděno oznamovací věta, když se činí výrok, je řečena, aby sdělovala propozici. Například (1.19) je propozice stojící za větami (1.17) i (1.18).

(1.17)

Liszt zbožňoval Chopina.

(1.18)

Chopin byl zbožňován Lisztem.

(1.19)

LISZT ZBOŽŇOVAL CHOPINA

Propoziční obsah věty je ta část významu, kterou lze redukovat na propozici. Toto pojetí umožňuje sémantikům a pragmatikům tvrdit, že různé věty (nebo jejich druhy) mohou sdílet tentýž propoziční obsah, i když se v ostatních aspektech významu liší. Například tázací věta v (1.20) má stejný propoziční obsah jako aktivní oznamovací věta (1.17) i pasivní oznamovací věta (1.18), a to obsah (1.19). Rozdíl je v tom, že když mluvčí říká (1.17) a (1.18), tvrdí příslušnou propozici, to znamená, že se staví za pravdivost propozice, zatímco když říká (1.20), pravdivost zpochybňuje.

(1.20)

Zbožňoval Liszt Chopina?

Propozice mohou být pravdivé či nepravdivé (o tom podrobněji níže), lze je vědět, věřit jim nebo o nich pochybovat, lze je tvrdit nebo odmítnout a mohou zůstat stejné při parafrázi nebo překladu. Můžeme například říct (1.21) v čínštině, (1.22) v češtině a (1.23) v italštině a vyjádřit tím tutéž propozici.

(1.21)

xia yu le.

(1.22)

Prší.

16 V české tradici, reprezentované především M. Greplem (např. Grepl – Karlík, 1998), se termínem *smysl výpovědi* označuje spojení jejího obsahu a její komunikační funkce. *Smysl mluvčího* (speaker-meaning) se užívá v angličtině, v češtině takto zavedený termín – pokud je mi známo – chybí (pozn. překl.).

(1.23)

Piove.

Pokud jde o vztah věty a propozice, tatáž propozice může být vyjádřena různými větami, jak potvrzují příklady (1.17) a (1.18) výše. Na druhou stranu tatáž věta může být užita ke sdělení různých propozic při různých příležitostech. Jako typický příklad zvažme (1.24).

(1.24)

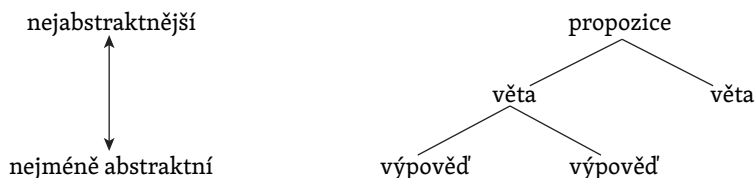
Můj strýc se v posledních letech svého života stal obětí Alzheimerovy choroby.

Věta (1.24) vyřčená různými mluvčími může vypovídat velmi rozličné skutečnosti o stavu věcí ve vnějším světě. Kdyby (1.24) řekla Mary o svém strýci Johnovi, mínila by tím něco dost jiného, než kdyby to řekl Henry o svém strýci Albertovi. Při dvou odlišných příležitostech by tedy užití téže věty znamenalo dvě odlišné propozice.

Vyzkoušejte si tyto principy prakticky v cvičení 1 na konci této kapitoly.

Vztah mezi větou, výpovědí a propozicí můžeme schematicky zaznamenat stromovým diagramem v (1.25) (převzato z Hurford - Heasley, 1983, s. 23, a upraveno). (1.25) v podstatě říká, že propozice jakožto nejabstraktnější ze všech tří konceptů může být vyjádřena různými větami. Daná věta jakožto druhý nejabstraktnější koncept může být sama o sobě ztvárněna různými výpověďmi, což je nejméně abstraktní ze všech tří konceptů.¹⁷

(1.25) Vztah mezi větou, výpovědí a propozicí

1.3.2 KONTEXT

Nyní se přesuneme ke kontextu. **Kontext** je jeden z těch pojmů, které se v lingvistice zhusta používají, ale je nesnadné je přesně definovat. Z relativně teoreticky neutrálního úhlu pohledu ovšem můžeme kontext v širším smyslu vymezit jako něco, co odkazuje k jakýmkoli relevantním prvkům dynamického prostředí,

¹⁷ K pojmu výpověď v českém prostředí viz diskuse mezi K. Horálkem, K. Hausenblasem aj. ve *Slově a slovesnosti* (1976–1977) (pozn. překl.).

v němž se jazyková jednotka systematicky užívá. Mimo to lze kontext vidět složený ze tří různých zdrojů – pohled známý jako „geografické“ dělení kontextu (Ariel, 1990).¹⁸ Především je to **fyzický kontext**, který odkazuje k fyzickému prostředí výpovědi. Například interpretace (1.26) záleží na znalosti vyvoditelné z fyzického kontextu výpovědi, tj. z časoprostorového zakotvení výpovědi.

(1.26)

On není prezident, to on. On je generální ředitel.

Druhý typ je **jazykový kontext**, který odkazuje k okolním výpovědím v témže diskurzu. To, co bylo zmíněno v předchozím diskurzu, hraje například klíčovou roli v porozumění eliptické konstrukci, kterou řekla Mary v příkladu (1.27).

(1.27)

John: Kdo dal číšníkovi velké spropitné?

Mary: Helen.

Za třetí máme **všeobecněznalostní kontext**.¹⁹ Informace vyvoditelné z tohoto typu kontextu vysvětlují, proč je příklad (1.28a) pragmaticky dobře utvořený, kdežto (1.28b) je pragmaticky anomální. Je to proto, že s naší znalostí reálného světa víme, že zatímco v Pekingu je Zakázané město, v Paříži žádná taková turistická atrakce není.

(1.28)

a. Minulý měsíc jsem byl v Pekingu. Zakázané město je nádherné.

b. ?Minulý měsíc jsem byl v Paříži. Zakázané město je nádherné.

Zjevně je zde ve hře soubor (pravdivostních) výchozích předpokladů sdílených mluvčím a adresátem. Stalnaker (1974) to pojmenoval **společný základ**. Pojem společného základu dále rozvinul Clark (1996), který rozlišil **kolectivní** a **osobní společný základ**. První odkazuje k souboru obecných předpokladů sdílených členy nějaké komunity, druhý k obsahu obecných znalostí sdílených dvěma členy komunity ze společné minulé zkušenosti.

Statické versus dynamické pojetí kontextu

Toto je tradiční, a do jisté míry **statické** vidění kontextu, podle něž se kontext skládá ze souboru proměnných (fyzických, jazykových, kognitivních, kultur-

18 Česká lingvistická literatura tradičně klasifikuje kontext podobně, byť ne zcela totožně – vymezuje kontext slovní (kotext), situační a zkušenostní. V češtině se kontextu shrnujícím způsobem věnuje např. Hirschová (2009) (pozn. překl.).

19 Další termíny jsou „zázemí“ (background), „zdravý rozum“ (common sense), „encyklopedická znalost“ a „kontext znalosti reálného světa“.

ních, sociálních), které obklopují výpověď nebo úsek diskurzu. Kontext tohoto typu vytváří apriorní, statickou síť zdrojů, z nichž mohou komunikanti vysoudit smysl výpovědí, které jsou v dosahu. Proti tomuto tradičnímu, statickému náhledu stojí **dynamické** pojetí kontextu. Z tohoto pohledu kontext není „daný“. Mísoto toho se utváří během dynamického procesu tvorby výpovědi a porozumění. Jakmile je jazykový výraz jako např. věta pronesen, utvoří se pro výpověď aktuální kontext, který se stane nedílnou součástí jejích zdrojů (Čap, 2011). Jinými slovy, kontext se z hlediska dynamické koncepce považuje za výsledek dynamického užívání jazyka, vzniklý v interakci, spolutvořený a vyjednávaný, zaváděný a uplatňovaný. Dialekticky spojuje uživatele jazyka s jazykem, který užívají. Vzato z druhého konce, dialektiku dynamické povahy budování kontextu postihuje vidění užívání jazyka jako závislého na kontextu i kontext tvořícího (Fetzer, 2015; viz též dynamické pojmání kontextu v několika formálněsémantických teoriích včetně teorie reprezentace diskurzu (Discourse Representation Theory, DRT), dynamické montaguovské gramatiky (Dynamic Montague Grammar) a sémantiky změn záznamů²⁰ (File Change Semantics) v Roberts, 2004). Stojí ovšem za zmínku, že distinkce mezi statickým a dynamickým pojetím kontextu tvoří kontinuum: na jedné straně jsou ve statické koncepci dynamické složky, na druhé straně jsou statické prvky v dynamickém pojetí (viz např. Fetzer, 2015 – tam je přehled toho, co označuje jako „sociální a sociokulturní“, „textově zakotvený“, „kognitivní“ a „relační“ přístup ke kontextu; viz též Finkbeiner et al., 2012).

1.3.3 PRAVDIVOSTNÍ HODNOTA, PRAVDIVOSTNÍ PODMÍNKA A VYPLÝVÁNÍ

Konečně se dostáváme k třem ústředním konceptům – pravdivostní hodnotě, pravdivostní podmínce a vyplývání.

Pravdivostní hodnota a pravdivostní podmínka

Pojem **pravdivostní hodnoty** je spojený s pojmem propozice a pojem pravdivostní podmínky je svázaný s pojmem věty.

Jak jsem už zmínil, propozice může být pravdivá, nebo nepravdivá. Pravdivost nebo nepravdivost propozice se však může měnit v závislosti na příležitosti, při níž byla výpověď pronesena. Například propozice vyjádřená větou v (1.29), je-li vyslovena jako výrok, je pravdivá v situaci, kdy je kniha skutečně na stole, ale nepravdivá v situaci, kdy kniha na stole není. Nicméně v určité situaci má propozice jednoznačnou pravdivostní hodnotu, tj. je podle standardní bivalentní logiky buď pravdivá, nebo nepravdivá. Je pravdivá právě a jen tehdy, když odpovídá nějakému stavu věcí platnému při dané příležitosti, a je nepravdivá právě

20 Takto česky přeloženo např. u Peregrina (2003); Hirschová (2009) označuje *file* českým opisem „informační složka“ (pozn. překl.).

a jen tehdy, když mu neodpovídá. Toto je známo jako „korespondenční“, „korespondující“, „realistní“, „realistická“ nebo „prostá“ teorie pravdy.²¹

(1.29)

Knihy je na stole.

Na druhé straně věta sice kromě zvláštních užití nemá pravdivostní hodnotu, má však **pravdivostní podmínky**. Co jsou tedy pravdivostní podmínky? Jsou to podmínky, které svět musí splňovat, aby věta byla pravdivá. Klasický příklad uvedený polským logikem Alfredem Tarským je v (1.30).

(1.30)

Věta *Sníh je bílý* je pravdivá právě a jen tehdy, když je sníh bílý.

Příklad (1.30) nám říká, za jakých podmínek lze větu *Sníh je bílý* užít coby pravdivý výrok o vnějším světě. Nebo trochu jinak řečeno, jakou podmínku musí svět – takový, jaký je – splňovat, aby propozice vyjádřená vyřčením věty *Sníh je bílý* byla pravdivá.

Abstrahujeme-li od (1.30), získáme základní tarskiánský vzorec teorie pravdy v (1.31).

(1.31)

V je pravdivá právě a jen tehdy, když p .

V je označení věty a p je soubor podmínek, za nichž je tato věta pravdivá.

Podívejme se nyní na ilustraci toho, jak může pojem pravdivostní podmínky přispět k významu věty. Zvažme (1.32).

(1.32)

a. Jen John₁ hlasoval pro Johna₁.

b. Jen John₁ hlasoval pro sebe₁.

Předpokládáme-li, že John nebyl jediný, kdo volil, vyvstává otázka, jestli (1.32a) a (1.32b) mají tytéž pravdivostní podmínky. Odpověď zní ne. To proto, že má-li být (1.32a) pravdivá, John musel dostat jen jeden hlas, totiž svůj vlastní,

21 Pravda představuje jeden z nejdůležitějších filozofických problémů. Jde o základní otázku, jak lze pravdu definovat, tj. co to znamená říct, že věta, výrok nebo propozice jsou pravdivé. Tato otázka je úzce spojena s mnoha velkými tématy filozofie jazyka, sémantiky a pragmatiky. Vzniklo mnoho filozofických teorií pravdy, které se snažily tuto otázku zodpovědět. Kromě zmíněné „korespondenční“ teorie existuje také „koherenční“, „deflacionalistická“, „performativní“, „sémantická“ a „pragmatická“ teorie. V aktuálních výzkumech, zejména v deflacionalistické teorii pravdy, panuje tendence pojímat pravdu jako nedefinovaný primitivní koncept řízený axiomy (relevantní hesla viz Huang, 2012a; a Burgess – Burgess, 2011).

jenže žádná taková podmínka neplatí pro (1.32b). Aby byla pravdivá (1.32b), John mohl dostat všechny hlasy včetně toho vlastního (např. Huang, 2000a, s. 242). Významy (1.32a) a (1.32b) jsou tudíž odlišné prostě proto, že mají rozdílné pravdivostní podmínky.

Na druhé straně však existují aspekty významu, které nelze vysvětlit pomocí pravdivostních podmínek. Jednoduchý příklad je v (1.33).

(1.33)

- a. My chceme mír a oni chtějí válku.
- b. My chceme mír, ale oni chtějí válku.

(1.33a) a (1.33b) sdílejí přesně tytéž pravdivostní podmínky. Užití *ale* v (1.33b) s sebou nese kontrast mezi informacemi obsaženými v prvním a druhém výroku konjunkce. Je zřejmé, že význam vyjádřený užitím *ale* (obvykle zvaný konvenční implikatura, o níž je více v kapitole 2) nelze zachytit pojmem pravdivostní podmínky.

Vyplývání

Sémantický vztah **vyplývání** můžeme definovat z hlediska pravdivosti takto:

(1.34)

Z propozice (nebo věty vyjadřující propozici) p vyplývá propozice (nebo věta vyjadřující propozici) q právě a jen tehdy, když pravdivost p zaručuje pravdivost q .

(1.34) v zásadě říká toto: Jestliže z p vyplývá q , pak vždy, když je p pravdivá, q je také pravdivá. Naopak je-li p nepravdivá, neříká to nic o pravdivostní hodnotě q . Takto definované vyplývání představuje **pravdivostně-funkční** vztah v tom smyslu, že jeho funkcí je predikovat pravdivostní hodnotu propozice z toho, co je známo o pravdivostní hodnotě jiné propozice. Pro ilustraci se podívejme na několik příkladů.

(1.35)

- a. Partyzáni zabili amerického velvyslance.
- b. Americký velvyslanec zemřel.

V této dvojici vět z (1.35a) vyplývá (1.35b), protože je-li pravda, že partyzáni zabili jistého amerického velvyslance, pak tento americký velvyslanec nevyhnutelně zemřel. Tentýž princip platí pro (1.36).

(1.36)

- a. Na louce je kůň.
- b. Na louce je zvíře.

Máme-li nějakého tvora, který je koněm, pak je nutně též zvířetem, a tudíž z (1.36a) vyplývá (1.36b).

(1.37)

- a. Všichni zaměstnanci společnosti dostali přidáno.
- b. Někteří zaměstnanci společnosti dostali přidáno.

V této dvojici opět z (1.37a) vyplývá (1.37b). Pakliže je pravda, že všichni zaměstnanci společnosti dostali přidáno (za předpokladu, že dotyčná společnost má zaměstnance), nelze se vyhnout závěru, že je též pravda, že někteří zaměstnanci společnosti dostali přidáno.

Nyní si zkuste cvičení z na konci této kapitoly.

Vzestupné a sestupné vyplývání

Pokud jde o směr, vyplývání můžeme rozdělit na vzestupné a sestupné. **Vzestupné vyplývání** (upward entailment) (zvané též **monotónní růst**, obvykle značený $\text{MON}\uparrow$) je od podmnožiny k množině. Jinak řečeno, směr vzestupného vyplývání je od konkrétnějšího k abstraktnějšímu, jako je tomu v (1.38). Naopak **sestupné vyplývání** (downward entailment) (zvané též **monotónní pokles**, běžně značený $\text{MON}\downarrow$) je od množiny k podmnožině. Jinými slovy, směr sestupného vyplývání je od abstraktnějšího ke konkrétnějšímu, jako je tomu v (1.39).

(1.38)

- a. Každá žena peče hovězí.
- b. Každá žena vaří.

(1.39)

- a. Žádná žena nevaří.
- b. Žádná žena nepeče hovězí.

Všimněme si, že jedna z nejdůležitějších vlastností vyplývání je, že není **zrušitelné**, tj. vyplývání nemůže zmizet v žádném jazykovém ani nejazykovém kontextu. Proto je třeba chápat ho jako přirozeně sémantické. Mnoho dalších sémantických vztahů jako např. **ekvivalenci** nebo **kontradikci** vlastně můžeme definovat z pohledu vyplývání (viz též Huang, 2011).

1.4 USPOŘÁDÁNÍ KNIHY

Zbytek této knihy je rozdělen na dvě části. Část I pokrývá témata (kromě reference), která běžně bývají zahrnuta v učebnicích pragmatiky. Kapitola 2 se zabývá

vá klasickou a neogriceovskou pragmatickou teorií konverzační a konvenční implikatury. Kapitola 3 se soustředí na presupozici. Kapitola 4 je věnována teorii řečových aktů se zaměřením na klasické dílo Austina a Searla. Kapitola 5 poskytuje podrobnou deskriptivní analýzu různých typů deixe. Konečně v kapitole 6 se budu zabírat referencí.

Část II se zabývá tématy, která představují nové oblasti pragmatiky, ale jsou v existujících učebnicích pragmatiky nedostatečně zastoupena. Konkrétně se soustředí na různé styčné plochy mezi pragmatikou a ostatními (základními) oblastmi lingvistického bádání. Kapitola 7 pojednává o rozhraní pragmatiky a kognice se zaměřením na teorii relevance Sperbera a Wilsonové. Rozhraní pragmatiky a sémantiky je tématem kapitoly 8. A konečně kapitola 9 zkoumá spolupráci a dělbu práce mezi pragmatikou a syntaxí se zvláštní pozorností k anafoře a vázání.

CVIČENÍ

1. Co je propozičním obsahem následujících vět?

- (i) Majitel obchodu snížil ceny.
- (ii) Ceny byly sníženy majitelem obchodu.
- (iii) Byl to majitel obchodu, kdo snížil ceny.
- (iv) Byly to ceny, co majitel obchodu snížil.
- (v) Snížil majitel obchodu ceny?
- (vi) Byly ceny majitelem obchodu sníženy?
- (vii) Kdyby tak majitel obchodu snížil ceny!
- (viii) Kdyby tak byly ceny majitelem obchodu sníženy!

2. U každé dvojice vět označte, jestli z věty a vyplývá věta b.

- (i) a. Susan si pořád stěžuje.
b. Susan si často stěžuje.
- (ii) a. Sousedova kočka chytila velkou myš.
b. Sousedova kočka chytila velké zvíře.
- (iii) a. Prší.
b. Je chladno.
- (iv) a. Každý má rád jablka.
b. Každý má rád ovoce.
- (v) a. Všichni ptáci by měli být chráněni zákonem.
b. Všichni papuchalkové by měli být chráněni zákonem.
- (vi) a. Někteří mí přátelé byli povýšeni.
b. Ne všichni mí přátelé byli povýšeni.
- (vii) a. John tu rybu nevařil.
b. John tu rybu nesmažil.

- (viii) a. Henry a Jane jsou ve svazku manželském.
b. Henry a Jane jsou spolu ve svazku manželském.
3. „To, co mluvčí sděluje, nemusí být bezesbytku určeno (konvenčním) jazykovým významem věty, kterou pronesl“ (Bach, 1997). Souhlasíte?
4. Napadá vás nějaký další důvod, proč potřebujeme pragmatiku v rámci ucelené teorie jazyka?
5. Jaké jsou rozdíly (jsou-li nějaké) mezi větou a výpovědí?
6. Co je kontext? Proč je pro pragmatiku tak důležitý?

ČÁST I

ÚSTŘEDNÍ TÉMATA PRAGMATIKY

Tato část se zabývá tématy, jež učebnice pragmatiky obvykle obsahují (až na referenci). Kapitola 2 se zabývá implikaturou (jak konverzační, tak konvenční) s důrazem na klasickou a neogriceovskou pragmatiku včetně pojednání o zapuštěné (konverzační) implikatuře. Kapitola 3 se soustředí na presupozici. Kapitola 4 je věnována teorii řečových aktů se zaměřením na klasické práce Austina a Searla. Kapitola 5 poskytuje důkladnou deskriptivní analýzu různých typů deixe. A kapitola 6 pojednává o referenci.